

Rakousko-uherské záslužné řády a udílení šlechtictví v Podunajské monarchii¹⁾

K nobilitaci špiček občanské společnosti docházelo po značně dlouhou dobu nejčastěji prostřednictvím tzv. *systematisierter Adelstand*, systematizovaného řádového šlechtictví, na které měl nárok jakýkoli rakouský a uherský občan po zisku některého ze záslužných řádů monarchie.²⁾ V Rakousku a Rakousko-Uhersku existovalo v letech 1804–1918 řádů celkem osm. Dva z nich, Zlaté rouno a dámský Hvězdový kříž, měly charakter řádů dynastických, byly vyhrazeny příslušníkům vysoké katolické aristokracie a z novošlechticů je nezískal nikdo. Hodnostní pořadí ostatních dekorací monarchie bylo od roku 1901 následující:³⁾

- 1) velkokříž řádu sv. Štěpána,
- 2) velkokříž Leopoldova řádu,
- 3) I. třída Leopoldova řádu a I. třída řádu Železné koruny,
- 4) velkokříž řádu Františka Josefa,
- 5) komandérský kříž řádu sv. Štěpána,
- 6) komandérský kříž Leopoldova řádu,
- 7) II. třída řádu Železné koruny a komturský kříž s hvězdou řádu Františka Josefa,
- 8) malý kříž řádu sv. Štěpána,
- 9) rytířský kříž Leopoldova řádu
- 10) komturský kříž řádu Františka Josefa,
- 11) důstojnický kříž řádu Františka Josefa a III. třída řádu Železné koruny a
- 12) rytířský kříž řádu Františka Josefa.

1) Tato studie vznikla v rámci výzkumného záměru Ministerstva školství České republiky „České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes“, č. 0021620827. Zvláštní poděkování náleží RNDr. Vladimíru Pouzarovi, DrSc., bez jehož pomoci a rady by nemohla vzniknout.

2) Srov. KREJČÍK, Tomáš: Nobilitovaní bankéři 19. století, in Dvořák, Tomáš – Vlček, Radomír – Vykoupil, Libor (edd.), Milý Bore..., Profesoru Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátým narozeninám věnují přátelé, kolegové a žáci, Brno 2003, s. 129–135; ŽUPANIČ, Jan: Cesty k urozenosti. Nová šlechta v Rakousko-Uhersku, in: Český časopis historický 2/2006, s. 269–303.

3) Na základě nejvyššího rozhodnutí z 1. 2. 1901 o změnách statut Leopoldova řádu. Viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen HHStA), Archiv des Leopolds-Ordens, Kt. 118, Nr. 29/1901; též Wiener Zeitung, 28. 2. 1901. Viz také níže – Leopoldův řád. Nepřesně v hesle ŘÁDY RYTÍŘSKÉ SVĚTSKÉ, in Ottův slovník naučný, díl XXI., Praha 1904, s. 21.

Mimo tuto hierarchii stál vojenský řád Marie Terezie, který měl zcela výjimečné postavení, a Alžbětin řád jako ženský, dále Vyznamenání za umění a vědu⁴⁾ a konečně také všechny ostatní dekorace monarchie, které nebyly zařazeny mezi řády.⁵⁾

Dva nejpozději založené řády – Františka Josefa a Alžběty – neobsahovaly nobilitační paragrafy, a proto na jejich základě nikdo povýšen do šlechtického stavu být nemohl. Starší z této dvojice, **rakouský císařský řád Františka Josefa** (*kaiserlich österreichischer Franz Joseph-Orden*) byl založen mladým císařem Františkem Josefem v den prvního výročí jeho nástupu na trůn, tj. 2. prosince 1849, jako všeobecný záslužný řád. Panovníka k tomuto kroku vedla snaha „*oceňovat vynikající zásluhy bez rozdílu stavu (...) s úmyslem povzbudit a posílit všeobecně prospěšné a požehnané působení všech skupin občanů státu ve prospěch velké vlasti*“.⁶⁾ Řád Františka Josefa měl v době svého založení tři třídy, ale po pozdějších úpravách se dělil na tříd pět:

- 1) velkokříž,
- 2) komtur s hvězdou (od roku 1869),
- 3) komtur,
- 4) důstojník (od roku 1901) a
- 5) rytíř.

4) Vyznamenání za umění a vědu (*Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft*), založen 18. 8. 1887 v jedné třídě nošené na červené stuze u krku, bylo uděleno vzhledem k počtu obyvatelstva celého dvojstátí, a tím i potencionálních nositelů, značně vzácně. V letech 1887–1916 udělil František Josef jen 120 těchto dekorací, a to 95 občanům monarchie (93 mužům a 2 ženám) a 25 cizincům (23 mužům a 2 ženám). Panovník jím oceňoval kulturní a vědecké zásluhy, mezi českými nositeli nacházíme např. hudebního skladatele Antonína Dvořáka, sochaře Josefa Václava Myslbeka, spisovatele, básníka a překladatele Jaroslava Vrchlického, malíře Václava Brožíka či historika Jaroslava Golla. Nahradilo dosud udělované medaile *Literis et artibus* (Vědám a umění), které nebyly určené k nošení. LOBKOWICZ, František: Encyklopedie řádů a vyznamenání, Praha 1995, s. 129; MÜLLER, Helmuth-Theobald: Die zivilen Dekorationen der Monarchie. Das Verdienstkreuz, in STOLZER, Johann – STEEB, Christian: Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart, Graz 1996, s. 294–296.

5) Mezi nejprestižnější vyznamenání patřily: **Vojenský záslužný kříž** (*Militärverdienstkreuz*) založený 22. 10. 1849 a 23. 9. 1914 rozšířený do třech tříd. Důvodem jeho vzniku byla absence vojenského vyznamenání, „*jímž by bylo možno odměňovat mimořádné zásluhy těch důstojníků armády, které nebylo možno ocenit jinými vyznamenáními (...), přestože jednoznačně prokázali ve válečném období výjimečnou statečnost či neúsední píli při plnění svých povinností v mírové době*“, cit. dle: KOLÁČNÝ, Ivan: Řády a vyznamenání, in Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918, Praha 2003, s. 442. Od r. 1860 byl kříž doplněn tzv. válečnou dekorací za válečné zásluhy, od 13. 12. 1916 mohl být za statečnost v boji udělen i s meči a zároveň mohl jeden důstojník získat nižší stupně vyznamenání i opakovaně: 2. třídu dvakrát a 3. třikrát. SCHWARZ, Walter A.: Die militärischen Dekorationen der Monarchie. Militärverdienstkreuz, in STOLZER – STEEB (1996), s. 231–234; LOBKOWICZ, František: Rakouský Vojenský záslužný kříž, in Militaria, Vojensko-historická revue, č. 2, ročník 1/1991, s. 26 a rovněž LOBKOWICZ (1996), s. 130. Méně prestižní byl **Záslužný kříž** založený 16. 2. 1850. Původně se dělil do čtyř stupňů (od nejvyššího k nejnižšímu): zlatý Záslužný kříž s korunou, zlatý Záslužný kříž, stříbrný Záslužný kříž s korunou a stříbrný Záslužný kříž. 1. 4. 1916 zřídil František Josef (jen po dobu trvání války) ještě další dva stupně: železný Záslužný kříž s korunou a bez koruny. Záslužný kříž byl od r. 1917 udělen i opakovaně. Od 20. 9. 1914 bylo možné jej získat i za zásluhy prokázané na bitevním poli (v tomto případě byla červená stuha nahrazena červeno-bíle šrafovanou) a od 13. 12. 1916 byl udělen i s meči. Záslužné kříže byly původně určeny pro civilní osoby bez ohledu na pohlaví a vojáky v hodnosti poddůstojníků a šikovatelů (důstojníci získávali Vojenský záslužný kříž či Vojenskou záslužnou medaili, tzv. *Signum laudis*). MÜLLER (1996), s. 294–296; KOLÁČNÝ (2003), s. 444.

6) Cit. dle GATTINGER, Karl: Der kaiserlich österreichischer Franz Joseph-Orden, in STOLZER – STEEB (1996), s. 170.

Odznakem řádu byl zlatý smaltovaný tlapatý a rovnoramenný kříž⁷⁾ s vypouklými konci a s bílým středním štítkem, v jehož středu jsou na averzu zlaté iniciály FJ, na reverzu letopočet 1849. Kříž je položen na prsa černé smaltovaného korunovaného orla, který drží v zobáčích zlatý řetěz v dolní části tvořený heslem Františka Josefa *VIRIBUS UNITIS* (Spojenými silami) a je převýšen rakouskou císařskou korunou. Hvězda velkokříže byla osmihroutá, brilantující s řádovou dekorací ve středu, komtura s hvězdou stejná, ale o něco menší a nosila se na pravé straně prsou.⁸⁾ Stuha řádu byla původně jen malinově červená, ale od 14. října 1914 mohl být řád udělen i za válečné zásluhy, a to na stuze červeno-bíle šrafované. Od 13. prosince 1916 mohly být ke všem třídám řádu přidány meče za válečné hrdinství. Podle nejvyššího rozhodnutí císaře Karla I. ze 17. února 1918 bylo umožněno za zvláštní zásluhy udělit komturský, důstojnický a rytířský kříž i podruhé. Civilní nositelé řádu mohli při každodenním nošení použít řádovou miniaturu zavěšenou v knoflíkové dírci na zvláštních ozdobných řetízcích, které si lišily podle jednotlivých tříd.⁹⁾

Již krátce po svém založení se tento řád stal nejčastěji udělenou dekorací monarchie¹⁰⁾ a pouze v letech 1859, 1866 a 1878 byl početně výrazně přecíslen III. třídou řádu Železná koruna, která se na rozdíl od řádu Františka Josefa udílela i za statečnost v boji. V této době totiž řád Františka Josefa ještě neměl válečnou dekoraci a v souvislosti s bojovými operacemi jej získávali pouze příslušníci logistických složek armády – lékaři, zvěrolékaři, vojenští úředníci, ženisté, trén a duchovní, stejně jako zaměstnanci železnic a telegrafů, tedy organizací důležitých pro přesun vojsk a materiálu. Prestiž řádu ale narůstala jen velmi pomalu, přestože byl jako mimořádné ocenění udělen Josefu Ettenreichovi a hraběti Maxmiliánu O'Donnelovi, kteří panovníkovi 18. února 1853 zachránili život při atentátu.¹¹⁾ Kromě možné nedůvěry společnosti k nové dekoraci byla hlavním důvodem jistého „nezájmu“ absence dalších výhod. Na rozdíl od Železná koruna nebo Leopoldova řádu totiž svému nositeli nepřinášel žádná privilegia, a proto nebyl ve společnosti dlouhou

7) Odlišuje se pouze důstojnický stupeň, který je sice rovněž tlapatý, ale má tvar kříže latinského (spodní kolmé rameno je delší) a je připínací.

8) Hvězdy velkokřížů všech řádů monarchie se nosily na levé straně prsou.

9) Tj. na stuze medaile Za statečnost (v monarchii nazývána „válečná stuha“). Původně se toto nařízení týkalo jen rytířů, důstojníků komturů a komturů s hvězdou. V případě důstojníků se stuhou se rozuměla kokarda, na kterou se kříž připínal. Toto řešení se ale ukázalo jako nepraktické a kokardu 2. 6. 1915 nahradily zelené smaltované pedilie mezi císařskou korunou a řádovým křížem. 13. 8. 1916 byla zavedena válečná dekorace i pro velkokříž (nikoli ale ve formě stuhu, ale věnce na řádové hvězdě), válečná velkostuha byla povolena až 1. 8. 1917. GATTINGER (1996), s. 174–180; KOLÁČNÝ (2003), s. 425; LOBKOWICZ (2005), s. 127–128; SCHWARZ, Walter A.: „Vergänglichlicher Glanz...“ Altösterreichs Orden, in Katalog zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchivs und der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde (ÖGO) anlässlich deren 15-jährigen Bestandsjubiläum, Wien 2005, s. 27–28.

10) Za poskytnutí těchto informací děkuji RNDr. Vladimíru Pouzarovi, DrSc. (podrobněji viz zde následující příspěvek Dr. Pouzara – pozn. red.).

11) Atentátníkem byl krejčovský tovaryš János Libenyi. Kromě udělení řádu císař 23. 4. 1853 povýšil Ettenreicha do rytířského stavu a 28. 7. 1853 konfirmoval O'Donnelův hraběcí stav jako rakouský. Oběma pak do erbu přidal císařského orla s iniciálou FJ na prsou. Viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále jen AVA), Adelsarchiv, Joseph Ettenreich, Ritterstand 1853; tamtéž, Adelsakt O'Donell 1853–1886.

dobu příliš ceněn. Tento stav se zásadně změnil až po zrušení nobilitačních paragrafů r. 1884, jak bude zmíněno níže.

Alžbětin řád (*österreichisch kaiserlicher Elisabeth-Orden*) založil 17. září 1898 František Josef I. na paměť své zavražděné manželky císařovny Alžběty Bavorské (1837–1898).¹²⁾ Poprvé byl udělen již v den založení, který byl zároveň dnem pohřbu císařovny, dvorní dámě panovnice Irmě hraběnce Sztárayové.¹³⁾ Šlo o výlučně dámský záslužný řád, udělený bez ohledu na stav či náboženství.¹⁴⁾ Po změnách ze 30. dubna 1918 se dělil do čtyř tříd:

- 1) velkokříž,
- 2) I. třída s hvězdou (od roku 1918),
- 3) I. třída a
- 4) II. třída.

Odznakem řádu byl zlatý rovnoramenný kříž, jehož ramena jsou stylizována do podoby lilie a ve třech pruzích, smaltovaných červeně, bíle a červeně. Mezi rameny jsou smaltované větvičky růží přirozených barev. V okrouhlém středu je na averzu poprsí sv. Alžběty Durynské, na reverzu zlatá iniciála E obklopená zlatou dvojitou svatozáří. U velkokříže a I. třídy je kříž převyšěn zlatou smaltovanou mašlí, u II. třídy je kříž stříbrný a růže mezi rameny stříbrné, nesmaltované. Hvězda je brilantující, osmicípá, s řádovým křížem na středu, hvězda I. třídy je stejná, ale o něco menší a byla nošena na pravé straně prsou. Stuha je bílá s tenkými červenými postranními pruhy. K řádu patřila i medaile, jež byla stříbrná s řádovým křížem na přední a iniciálou E na zadní straně. R. 1918 byly stupně řádu rozšířeny o I. třídu s hvězdou¹⁵⁾ a Alžbětin kříž, jehož tvar byl stejný jako u řádové dekorace, ale byl jen stříbrný a nesmaltovaný.¹⁶⁾ Tyto dekorace ale byly uděleny jen několika osobám.

Alžbětin řád byl udělen doslova napříč celou společností, přestože jeho vyšší stupně byly určeny zejména pro členky panovnických a aristokratických rodů. Nejvyšší třídu řádu, jako zvláštní vyznamenání ozdobenou diamanty, tak získaly jen dvě ženy. Roku 1899 německá císařovna Augusta Viktorie a o pět let později britská královna Alexandra.

Nejstarším záslužným řádem podunajské monarchie byl **Vojenský řád Marie Terezie** (*Militärischer-Maria Theresien-Orden*), nejvyšší a neprestížnější vojenské ocenění. „*Základním smyslem a cílem řádu bylo ocenění důstojnické statečnosti, vytrvalosti a osobní odvahy, zvláště pak osobních schopností, dovedného a chytrého počínání v boji a osobní iniciativy, stejně jako podpora válečného nadšení.*“¹⁷⁾ Založen byl r. 1757 císařovnou Marií Terezií na paměť

12) Protože Alžběta podlehla atentátu 10. 9. 1898, tedy pouhý týden před založením řádu, je více než pravděpodobné, že řád byl připravován již delší dobu a že by byl zřízen i bez ohledu na císařovnin nešťastný konec. Statuta přetištěna u SCHWARZ (2005), s. 28–31.

13) Tamže, s. 31.

14) DIKOWITSCH, Hermann: Die Abzeichen der Österreichischen Damenstifte, in STOLZER – STEEB (1996), s. 213–227.

15) Byl udělen jen jednou, 16. 8. 1918, těmto třem dámám: Elisabeth Kállayové de Nagy Kallo, dvorní dámě císařovny Zity, Marii Anně hraběnce von Rex, vrchní hofmistryni saského královského dvora a Marianně svob. paní von Finck, vrchní hofmistryni saské princezny Marie.

16) Poprvé a naposledy byl udělen 6. 6. 1918 Franzisce Glaserové, představené kláštera Milosrdných sester. SCHWARZ (2005), s. 32.

17) Cit. dle MĚŘIČKA, Václav: Řád Marie Terezie, in Heraldika a genealogie 1–2/1991, s. 33.

vítězství v bitvě u Kolína a udílel se výlučně za statečnost v boji (nikoli tedy za vojenské zásluhy) důstojníkům bez ohledu na jejich víru, hodnost a postavení.¹⁸⁾

Historie řádu sahá až do let 1749 a 1750, kdy tehdejší polní zbrojmistr hrabě Daun navrhl založení tzv. Vojenského čestného řádu (*Militärischer-Ehren-Orden*). Tento krok měl podle něj významně přispět k posílení prestiže vojenského stavu a přimět řadu mužů k vstupu do c. k. armády¹⁹⁾. Podobnou dekoraci, řád sv. Ludvíka, totiž již od r. 1693 udílel francouzský král a r. 1740 založil konkurent Marie Terezie, pruský král Fridrich II., řád *Pour le Mérite*. Daunův koncept předpokládal rozdělení řádu do tří tříd – na velkokříž, komandérský kříž a rytířský kříž – vyplácení penze odstupňované jeho nositelům a jmenování řádových úředníků. Zároveň hrabě požádal císařovnu, aby přijala funkci řádového velmistra a navrhl, aby nový řád nesl její jméno. Proti Daunovu plánu ale ostře vystoupil manžel panovnice, císař František I. Smířil se sice s tím, že díky pragmatické sankci vykonává oficiální vladařské povinnosti v dědičných zemích habsburské říše jeho žena, ale myšlenka, že by se právě ona stala hlavou nového – navíc vojenského – řádu pro něj byla nepřijatelná. Svůj odmítavý postoj ale formálně odůvodnil obavou o další osud řádu Zlatého rouna, ve kterém zastával funkci velmistra,²⁰⁾ jehož starobylá statuta přijetí jiného řádu neumožňovala.

Plán byl proto realizován až po letech za zcela odlišných vnějších podmínek – po vypuknutí sedmileté války. V pramenech se obvykle jako den založení řádu Marie Terezie uvádí 18. červen 1757, i když někteří autoři tvrdí, že by bylo správnější uvažovat až o 22. červnu. Tehdy císařovna napsala vítězi od Kolína maršálu Daunovi blahopřejný dopis, ve kterém se o řádu poprvé zmínila, i když jej nejmenovala. Zároveň byl Daun spolu s vévodou Karlem Lotrinským jmenován nositelem velkokříže.²¹⁾ První skutečná řádová promoce, na níž byly předány řádové dekorace, 4 velkokříže²²⁾ a 14 rytířských (malých) křížů, se ale konala až 7. března 1758.²³⁾ V letech 1758 a 1759 byla vyřešena otázka paralelní existence řádů Marie Terezie a Zlatého rouna – zisk jednoho nadále nevylučoval udělení druhého.²⁴⁾ Funkci velmistra nového řádu nezískala podle původního plánu císařovna, ale její manžel František I. Štěpán a po jeho smrti měla přejít na další vladaře z habsbursko-lotrinské dynastie. R. 1765 tak do této funkce nastoupil Josef II., který při bezprostředně následující, již desáté, promoci z 15. října téhož roku rozšířil třídy řádu o komandérský kříž.

18) V 19. století ovšem již nikoli za hrdinský čin, který byl důsledkem nedodržení rozkazu. Viz dodatek k řádovým statutům z 21. 10. 1878 u SCHWARZ (2005), s. 21. Též LUDWIGSTORFF, Georg: *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, in STOLZER – STEEB (1996), s. 94.

19) LUDWIGSTORFF (1996), s. 90.

20) Tuto funkci vykonával v letech 1740–1765. Tamtéž, s. 91.

21) Tamtéž, s. 92 a 107. Karel Lotrinský ale řád Marie Terezie (stejně jako řád Zlatého rouna) vrátil 4. 5. 1761, když se stal velmistrem řádu Německých rytířů. Jeho pravidla totiž členství ve více řádech v této době neumožňovala.

22) Kromě Dauna a Karla Lotrinského je získali polní podmaršálek Franz hrabě Nadásdy a generál jízdy Andreas hrabě Hadik.

23) MĚŘÍČKA (1991), s. 29.

24) LUDWIGSTORFF (1996), s. 91.

Řád byl udělován při zvláštních ceremoniích, promociích, kterým předsedal panovník jako velmistr. V období let 1758–1918 bylo takto propůjčeno celkem 61 velkokřížů, 140 komandérských a 1039 rytířských křížů 1069 obyvatelům podunajské monarchie a 171 cizincům.²⁵⁾ Řád byl sice původně určen jen pro poddané habsburských panovníků, ale koaliční války s revoluční Francií si vynutily změnu. Při 62. promoci 31. prosince 1799 tak velkokříž získal ruský velkokníže Konstantin, mladší bratr cara Alexandra I., a rytířským křížem bylo dekorováno dalších osm ruských generálů.²⁶⁾

K mimořádné situaci došlo na podzim r. 1918, v době rozkladu rakousko-uherské monarchie. Tehdy císař Karel I. jako poslední velmistr zmocnil řádovou kapitulou, aby další promoce prováděla sama, nezávisle na panovníkovi. V letech 1921–1931 bylo během deseti promocií uděleno dalších 75 řádových dekorací. Labutí písní řádu byla promoce ze 3. října 1931,²⁷⁾ kdy definitivně poslední rytířský kříž obdržel hejtman Arpád Taby, tehdy již maďarský občan.²⁸⁾ Nejdéle žijícím nositelem řádu byl Gottfried svobodný pán Banfield²⁹⁾ (1890–1987), syn irského emigranta a nejúspěšnější rakousko-uherský námořní stíhač, který rytířský kříž získal 14. srpna 1917.³⁰⁾

Řád Marie Terezie přinášel svému nositeli významná privilegia, kterými se budeme podrobně zabývat později. Po úpravě z roku 1765 měl tři třídy:

- 1) velkokříž,
- 2) komandérský kříž (od roku 1765) a
- 3) rytířský kříž.³¹⁾

25) LOBKOWICZ, František: Konec slavného řádu, in *Heraldická ročenka* 1987, s. 34. Z toho za první světové války 11 velkokřížů, 10 komandérských a 131 rytířských křížů. KOLÁČNÝ (2003), s. 414.

26) LUDWIGSTORFF (1996), s. 97.

27) HOFMANN, Oskar von – HUBKA, Gustav von: *Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*, Wien 1944, s. 1–4. Není jistě bez zajímavosti, že právě roku 1931, kdy řádová kapitulka ukončila svou činnost, rozhodl maďarský říšský správce Miklós Horthy de Nagybanya (1868–1957), shodou okolností také rytíř řádu, že Vojenský řád Marie Terezie nezaniká, ale podobně jako řád Sv. Štěpána (viz níže) nadále existuje v Maďarsku. 4. 11. 1938 pak nařídil, aby byla funkce velmistra (suveréna) řádu spojena s úřadem říšského správce. Ovšem jediným maďarským důstojníkem, který byl touto dekorací (rytířským křížem) vyznamenán, byl 28. 1. 1944 velitel 9. lehké divize generálmajor Kornel Oszlányi. MĚŘICKÁ (1991), s. 89, LUDWIGSTORFF (1996), s. 103 ale uvádí jeho jméno v podobě Ladislaus Oszlanyi.

28) KOLÁČNÝ (2003), s. 414.

29) Gottfried Banfield pocházel z irské gentry z hrabství Cork, jejíž souvislý rodokmen můžeme sledovat do 17. století. Jeho otec Richard Mitis Banfield (1836–1906) o uznání zahraničního šlechtictví nikdy nepožádal a nobilitování tak byli až jeho potomci. Vedle Gottfrieda (viz níže) šlo o jeho starší syny Ferdinanda (1881–1945) a Karla (1887–1971). Ti byli nejvyšším rozhodnutím z 21. 8. 1918 povýšeni do rakouského šlechtického stavu bez taxy s povolením spojit své jméno se jménem po meči vymřelého rodu svobodných pánů Mumb z Mühlheimu, ze kterého pocházela jejich matka Nathalie, roz. svob. paní Mumbová z Mühlheimu (1853–1943), v podobě Banfield-Mumb z Mühlheim. AVA, Adelsarchiv, Ferdinand und Karl Banfield, Adelstand und Namenvereinigung mit den Freiherrn Mumb von Mühlheim (Banfield-Mumb von Mühlheim), 1918. Též LUTEROTTI, Marcus: *Gottfried Freiherr von Banfield – 90 Jahre*, Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, Jänner/März 1980, Heft 1, s. 12–14; LOBKOWICZ (1987), s. 33–35.

30) Na jeho základě získal 17. 8. 1917 baronát. Viz AVA Wien, Adelsarchiv, Gottfried Banfield, MTO Ritter – Freiherrnstand 1917. Listina nebyla vydána a v archivu je dochována jen zpráva rakouského ministerstva vnitra o publikování zprávy o nobilitaci ve *Wiener Zeitung* a potvrzení o udělení titulu expedované až šlechtickým archívem Německorakouského státního úřadu vnitra a vyučování z 25. 1. 1919.

31) Původně malý kříž (Kleinkreuz).

Odznakem řádu je zlatý, bíle smaltovaný tlapatý kříž s vlnitě prohnutým okrajem (tzv. tereziánský). V okrouhlém středu je na averzu v kruhovém červeném poli bílé břevno, po obvodu pole je bílý lem s opisem provedeným zlatým písmem, jehož obsahem je heslo *FORTITUDINI* (Za statečnost), na reverzu zlaté iniciály císařského manželského páru *M. T. F.* (Marie Terezie a František I. Lotrinský). Hvězda má podobu většího stříbrného a nesmaltovaného řádového kříže s briliantujícím povrchem a zeleným vavřínovým věncem mezi rameny. Jako zvláštní vyznamenání bylo možné řád udělit s brilianty. Stuha je bílá se širokými červenými pruhy po obou podélných okrajích.³²⁾ Stejně jako u všech rakouských řádů se v případě velkokřížů nosila přes pravé rameno k levému boku, u komandérů byl řád zavěšen u krku a u rytířů na trojúhelníkové (vzácněji průvlečné) stuze. Plánované vytvoření řádového kroje se nerealizovalo z finančních důvodů a nikdy také nedošlo k vytvoření kolany (řetězu) pro velkokříže. Řádovým svátkem byl 15. říjen, t. j. den sv. Terezie.

Je zajímavé, že podobným vývojem jako řád Marie Terezie prošel i **královský uherský řád svatého Štěpána** (*königlich-ungarischer Sankt Stephans-Orden*). Často se uvádí, že byl založen 5. května 1764 Marií Terezií ve Frankfurtu nad Mohanem při příležitosti korunovace arcivévodě Josefa (pozdějšího římského císaře Josefa II.) na římského krále,³³⁾ ale skutečnost je mnohem složitější a – nutno podotknout – zajímavější.

Počátky řádu sahají k roku 1741, kdy na uherském zemském sněmu navrhl opat Dömölk založení šlechtického rytířského řádu sv. Štěpána. K tomu sice nedošlo, ale plán nezapadl a roku 1760 předložil hrabě Franz Esterházy Marii Terezií plán vytvoření civilního záslužného řád monarchie podle vzoru vojenského řádu Marie Terezie, kterým by mohly být odměňovány i jiné než pouze válečné zásluhy. Jméno měl dostat podle legendárního uherského krále svatého Štěpána. Proti tomuto návrhu opět ostře protestoval císař František I., který se podobně jako v předchozím případě obával ztráty prestiže řádu Zlatého rouna (nově také řádu Marie Terezie) a odmítal další změnu jeho statut. Z tohoto důvodu císařovna zpočátku Esterházyho návrh zamítla.³⁴⁾

Zásadní změnu opět přinesla sedmiletá válka. Nákladná tažení dostala monarchii do tíživé finanční situace a otázkou bylo, zda Uhry převezmou část splácení státního dluhu. Proto se císařovna krátce po skončení konfliktu roku 1763 rozhodla svolat zdejší zemský sněm, který naposledy zasedl roku 1751. V tuto chvíli opět vystoupil do popředí hrabě Esterházy, jenž od roku 1762 zastával úřad uherského dvorského kancléře a při jednání sněmu hrál zásadní úlohu. Poukázal na existující rozpory mezi panovnicí a uherskou nobilitou a upozornil Marii Terezií, že by zřízení řádu zasvěceného sv. Štěpánu mohlo mít na zdejší šlechtickou obec mimořádný vliv. Protože se sněm měl sejít již 17. července 1764, šlo o velmi aktuální problém a léta nerealizovaný plán byl okamžitě oprášen. Již 30. ledna 1764 předložil Esterházy panovnici ke schválení řádová statuta, které Marie Terezie opatřila vlastnoručním *Placet* a předala k dalšímu vyřízení kancléři Kaunitzovi. Tím přípravné práce prakticky skončily a 20. února 1764 císařovna jmenovala hraběte

32) MĚŘIČKA (1991), s. 35–39, 45–48, 82; LOBKOWICZ (1995), s. 124.

33) KOLÁČNÝ (2003), s. 416.

34) PANDULA, Attila: Der königlich-ungarische St. Stephans-Orden, in Stolzer – Steeb (1996), s. 114.

Esterházyho prvním kancléřem nového řádu. Poměrně bouřlivě se ale diskutovalo o osobách, kterým měla být dekorace na první promoci předána. Podle Esterházyho se z politických důvodů mělo jednat výlučně o uherské šlechtice, kteří ale museli prokázat mimořádné zásluhy monarchii.

Oficiálně byl řád založen během velkolepých slavností spojených s první promoci ve dnech 5. a 6. května 1764. Uherský charakter řádu podtrhovalo nařízení, podle kterého měl být jeho velmistrem vždy uherský král. Císařovna se také dostavila na slavnost v uherském oděvu, obklopena svou uherskou gardou. Za řádový svátek byl vyhlášen 16. srpen, den sv. Štěpána Uherského, nebo neděle bezprostředně po něm následující, kdy se všichni členové řádu museli zúčastnit společných oslav. Jejich součástí byla i mše svatá spojená se zádušní mší za všechny zemřelé rytíře.³⁵⁾

Vznik řádu byl v monarchii přijat rozdílně. Část nobility z východní i západní části říše byla tímto krokem nadšena, druhá, jejíž hlavou byl císař František I. Lotrinský, se obávala o další osud řádu Zlatého rouna. Tyto obavy se ale ukázaly jako zbytečné, protože pozice tohoto domácího habsburského řádu nebyla nikdy ohrožena.

První hlavou svatoštěpánského řádu se stala císařovna Marie Terezie, která ale svou funkci vykonávala jen velmi krátce. 18. srpna 1765 totiž zemřel její manžel František I. Štěpán, jenž zastával úřady velmistru Zlatého rouna a Marie Terezie. Obě funkce nyní převzal nový římský císař Josef II., na něhož matka přenesla i hodnost velmistra nově zřízeného uherského řádu.

Přestože byl Svätý Štěpán primárně určen pro nobilitu sice z celé monarchie, ale zejména z Uher,³⁶⁾ stal se v ní záhy všeobecným záslužným řádem, aby ještě později byl propůjčován i nešlechticům.³⁷⁾ Vždy ale zůstal vysoce prestižní a poměrně vzácně udílenou dekorací. I on ale začal být, stejně jako řád Marie Terezie, během válek s revoluční Francií udílen cizincům. Od poloviny 19. století získávali z diplomatických důvodů často jeho velkokříž hlavy jiných států, členové panovnických domů a nejvýznamnější zahraniční úředníci, vojáci a diplomaté. Převažovali mezi nimi zástupci Ruska, Francie, Španělska, Itálie a německých zemí.³⁸⁾

Přestože byl řád udílen za obecně veřejné – a tedy převážně civilní – zásluhy, nacházíme mezi jeho příjemci i příslušníky c. (a) k. armády. Nesměli jej ale získat za prokázané vojenské schopnosti či statečnost, ale jen za obecné zásluhy o monarchii. Přesto byl Svätý Štěpán krátce před zánikem Rakousko-Uherska nejméně jednou udílen s meči

35) Tamtéž, s. 115 a KOLÁČNÝ (2003), s. 417–418.

36) SCHWARZ (2005), s. 23. Viz také kapitola 6 řádových statut.

37) Např. držitel malého kříže, skutečný dvorní rada při tajné dvorské a státní kanceláři Nickolaus Johann Nepomuck Wacken, povýšený 21. 11. 1823 do stavu svobodných pánů, byl měšťanského původu. K jeho nobilitaci viz níže.

38) Turecký sultán Abdülmecit I. r. 1856, perský šáh Nasreddin r. 1859, černohorský kníže Nikola r. 1879, italský korunní princ Viktor Emanuel r. 1887, rumunský korunní princ Ferdinand r. 1890 či německý admirál Alfred von Tirpitz r. 1911 aj. Komandérský a rytířský kříž získávaly níže postavené osoby. Např. r. 1800 se komandérem stal kancléř mohučského kurfiřta baron Franz Albin, r. 1815 rytířem berlínský policejní ředitel D. Wattenwyl. PANDULA (1996), s. 119–120.

a válečnou dekorací.³⁹⁾ Oficiální nařízení sice vydáno nebylo, ale ve vídeňském Válečném archivu se dochoval koncept depeše a telegram císaře Karla I. z roku 1918, kterým byly tyto insignie k řádu přidány. Proč po tomto kroku nenásledoval obvyklý legislativní proces se můžeme jen dohadovat. Pravděpodobně zní názor, že císař, resp. jeho administrativa, zaneprázdněná a zavalená na konci války naléhavějšími starostmi a povinnostmi zapoměla dát příslušný pokyn.⁴⁰⁾ Řád zanikl r. 1918.⁴¹⁾

Od založení řádu do vypuknutí první světové války bylo uděleno celkem 837 velkokřížů (zejména zahraničním panovníkům a státníkům), 264 komandérských a 564 malých křížů.⁴²⁾

Od svého založení se řád svatého Štěpána dělil na tři třídy:

- 1) velkokříž,
- 2) komandérský kříž a
- 3) malý kříž.

Dekorací byl zlatý tmavozeleně smaltovaný tereziánský kříž převýšený svatoštěpánskou korunou. V jeho červeném okrouhlém středu je vpředu uherský patriarší kříž vyrůstající z korunovaného prostředního vrchu zeleného trojvrší, kolem středu je pak opis s heslem *PUBLICUM MERITORUM PRAEMIUM* (Odměna za veřejné služby). Na jeho zadní straně je pak nápis *S[ANC]TO ST[EPHANO] R[EG]IAPOS[TOLICO]* (svatému Štěpánu, apoštolskému králi) obklopený zeleným věncem. Jako zvláštní vyznamenání bylo možné řád udělit s diamanty. Hvězda byla osmihrotá, briliantující, uprostřed nesla medailon s patriarším křížem a řádovým heslem, obklopeným vavřínovým věncem. Stuha je purpurově červená s tmavozelenými okraji. Při slavnostních příležitostech nosili velkokřížníci řádový klenot na zlaté kolaně, složené ze střídajících se iniciál SS (Sanctus Stephanus), svatoštěpánské koruny a iniciál MT (Maria Theresia). Ústřední závěsný článek byl oválný, uvnitř s podkovou s opisem *STRINGIT AMORE* (Spojeno láskou), ve které letí zlatá orlice.⁴³⁾ Nositelé řádu měli právo na honosný, zlatě vyšíváný zeleno-červený šat uherského střihu doplněný hermelínem. Byl pro všechny stejný, jednotlivé třídy odlišovala jen bohatost ozdob. Běžněji se ale tento kroj užíval jen do 8. listopadu 1812. Po tomto datu byl existující řádové oděvy uloženy v určených prostorách a používány jen velmi výjimečně.⁴⁴⁾

První rakouský záslužný řád se skutečně liberálními stanovami, od počátku určený pro širokou paletu příjemců, představoval ale až **rakouský císařský Leopoldův řád** (*öster-*

39) Velkokříž s meči a válečnou dekorací byl 18. 3. 1918 udělen arcivévodovi Josefovi (1872–1962), další (pravděpodobně) 25. 8. 1918 generálplukovníkovi Karlu svob. pánu Pflanzler-Baltinovi. Údajně jej získal také polní maršál Svetozar baron Borojevič von Bojna a snad i jiné osoby. Vzhledem k chybějícím archivním pramenům je ale obtížné tuto otázku definitivně zodpovědět.

40) KOLÁČNÝ (2003), s. 419.

41) 20. srpna 1938 jej obnovil maďarský správce Miklós Horthy, který také z titulu hlavy státu a z moci své funkce nosil velkokříž. Řád byl ale udělen jen několika málo osobám a zanikl roku 1944. Pandula (1996), s. 122.

42) KOLÁČNÝ (2003), s. 419.

43) Tamtéž, s. 417.

44) Tamtéž, s. 127.

reichisch-kaiserlicher Leopolds-Orden). Stejně jako v obou předchozích případech byl vznik této dekorace výsledkem delšího vývoje. Podle nepodložených zpráv řád založil císař František I. kvůli Haliči. Byl údajně nespokojen s tím, že zdejší šlechtici stále nosí svá stará polská a ruská vyznamenání a rozhodl se proto zřídit řád pojatý natolik široce, aby jím mohli být vyznamenáváni i Haličané všech stavů. Zisk nové, rakouské dekorace jim měl ulehčit odložení ostatních vyznamenání, které nezískali ve službách monarchie.⁴⁵⁾

Tuto legendu není možné potvrdit ani vyvrátit. Jisté je, že počátky řádu sahají k 29. lednu 1806. Tehdy, krátce poté, co za zásluhy vyznamenal purkmistra a členy městské gardy Štýrského Hradce, oznámil František I. dvorské kanceláři, že se již delší dobu zabývá myšlenkou založit řád, mezi jehož příjemce by nepatřili jen státní zaměstnanci nebo vojáci jako dosud, ale všechny osoby, které říši prokázaly své vlastenectví a věrnost. Řád měl nést císařovo jméno a kanceláři bylo nařízeno vypracovat jeho statuta. Přípravné práce, jež se protáhly až do prosince 1807, ale přinesly několik zásadních změn. Především bylo rozhodnuto nazvat vyznamenání nikoli Františkovým, ale Leopoldovým řádem. Uvažovalo se také o tom, dát mu jméno zakladatele habsburského moci, římského krále Rudolfa I., ale tato myšlenka byla rychle opuštěna. Vyskytly se totiž oprávněné námitky, že takové pojmenování není v době, kdy Rakousko utrpělo několik katastrofálních porážek a ztratilo velká území, zrovna nevhodnější. Někteří úředníci, mezi nimi státní kancléř Johann Philipp hrabě Stadion-Warthausen (1763–1824), se domnívali, že pojmenování řádu odkazuje na rakouského patrona sv. Leopolda a kancléř proto navrhl ozdobit jeho kříž emailovým medailonem s obrazem světce. František I. ale rozhodl jinak a vyhlásil, že řád bude připomínkou památky jeho otce, císaře Leopolda II., jehož heslo také na řádovou dekoraci umístil.⁴⁶⁾

Vznik nového řádu byl proklamován dne 8. ledna 1808 při příležitosti oslav sňatku Františka I. s modenskou princeznou Marií Ludovikou (1787–1816).⁴⁷⁾ Rakousko tak konečně získalo vyznamenání, kterým bylo možné oceňovat všechny oblasti společenského, kulturního i politického života. Vyrovňalo se tím okolním státům, které podobné řády založily již dříve.⁴⁸⁾ Trvalo však ještě téměř rok, než byly uděleny první dekorace. Teprve 14. července 1808 bylo definitivně odsouhlaseno znění řádových statut a koncem téhož roku byly vybráni první nositelé. Velkokříž měli získat císařovi bratři, arcivévodové Jan a Rainer, jeho strýc vévoda Albert Sasko-Těšínský, vysocí církevní hodnostáři, úředníci a aristokraté – celkem jedenáct osob. První exempláře Leopoldova řádu byly předány při slavnostní promoci 7. ledna 1809 a mezi držiteli rytířského kříže můžeme najít i nešlechtice.⁴⁹⁾

45) SCHMIDT, Günter Erik: *Der österreichisch-kaiserliche Leopolds-Orden*, in Stolzer – Steeb (1996), s. 135.

46) Tamtéž, s. 136.

47) Zde se mylí SCHMIDT (1996), když na s. 137 uvádí, cit.: „*Byl to den zasnoubení císaře Františka...*“.

48) R. 1791 Prusko mezi své řády zařadilo braniborsko-bayreuthský řád Červené orlice a určilo jej pro přibližně stejnou skupinu příjemců, jaká získávala rakouský Leopoldův řád. V Rusku byl od r. 1792 udělen původně holštýnsko-gottorpský řád sv. Anny a již r. 1782 byl založen řád sv. Vladimíra. Ve Francii pak od r. 1802 existoval řád Čestné legie – viz LOBKOWICZ (1995).

49) SCHMIDT (1996), s. 138.

Řád měl původně tři stupně, ale nejvyšším rozhodnutím z 28. ledna a nejvyšším listem z 1. února 1901 byl jeho nejvyšší stupeň rozdělen do dvou tříd s označením „velkokříž“ a „I. třída“.⁵⁰⁾ Důvody tohoto kroku byly diplomatické. R. 1868 totiž Italské království založilo řád Italské koruny, jehož symbol – lombardská Železná koruna – byla narážkou na sjednocení poloostrova pod vládou savojské dynastie. Stejný řád – Železnou korunu – ale již od r. 1816 udílela i podunajská monarchie a obě dekorace tedy od konce 60. let 19. století existovaly paralelně. Ze zdvořilostních důvodů nebylo myslitelné dekorovat zasloužilé italské občany rakouským řádem Železná koruna, a proto byli odměňováni řádem Leopoldovým. To se týkalo jak nižších stupňů, tak i velkokříže, kterým byli obvykle odměňováni velvyslanci a významní politikové. Tento postup vyvolával jistou nespokojenost, protože Leopoldův řád stál na hodnostní stupnici výše než Železná koruna. Na návrh ministra zahraničí Agenora hraběte Goluchowského (1849–1921) proto došlo ke zřízení I. třídy Leopoldova řádu, která stála na stejné úrovni jako Železná koruna I. třídy.⁵¹⁾

Po úpravách z roku 1901 se tak Leopoldův řád dělil na čtyři třídy:

- 1) velkokříž,
- 2) I. třída (od roku 1901),
- 3) komandérský kříž a
- 4) rytířský kříž.

Odznakem řádu je zlatý, červeně smaltovaný ruprechtský kříž s bílým lemem převýšený rakouskou císařskou korunou, mezi jehož rameny byly do r. 1812 zlaté dubové listy.⁵²⁾ V červeném srdečním štítku jsou na averzu zlaté iniciály *F. I. A.* (*FRANCISCUS IMPERATOR AUSTRIAE* – František, císař rakouský) a okolo nápis *INTEGRITATI ET MERITO* (Za bezúhonnost a zásluhu). Na reverzu pak štítek nesl heslo Leopolda II. *OPES REGUM CORDA SUBDITORUM* (Mocí vládců jsou srdce poddaných). Nejvyššími rozhodnutími z 23. ledna a 23. února 1860 byla zřízena tzv. válečná dekorace v podobě vavřínového věnce pod korunou. Získávali ji důstojníci za zásluhy prokázané v bojích s nepřítelem, aby se tímto způsobem odlišili od svých kolegů, kteří řád obdrželi v době míru. Za první světové války, 13. prosince 1916, bylo rozhodnuto za zvláštní hrdinství v boji řád udílet s mečí.⁵³⁾ Ty se u rytířů připevňovaly na stuhu, u vyšších stupňů mezi ramena kříže. Hvězda velkokříže byla osmihrotá, brilantující, s řádovým křížem uprostřed, hvězda I. třídy stejná, ale s kratšími cípy. Stuha řádu je červená s bílými okraji, u 1. třídy červená s bílými postranními pruhy. Zvláštní vyznamenání představovalo udělení řádu s brilianty, ke kterému však došlo pouze v 58 případech.⁵⁴⁾ Velkokříž byl při zvláštních příležitostech nošen na zlatém řetězu, jehož články tvořily propletené litery F

50) HHStA, Archiv des Leopolds-Ordens, Kt. 118, Nr. 29/1901.

51) Z podobného důvodu byl r. 1901 zřízen i důstojnický kříž řádu Františka Josefa. Byl postaven na roveň řádu Železná koruna III. třídy, který měl být nadále udílen méně často. SCHMIDT (1996), s. 143.

52) V tomto ohledu nepadá jedna. R. 1812 uvádí SCHMIDT (1996), s. 140, zatímco KOLÁČNÝ (2003), na s. 420 tvrdí, že k tomu došlo až v lednu 1817 a LOBKOWICZ (1995) má datum 1818.

53) Podle dochovaných fotografií mohl být rytířský kříž řádu na konci války (podobně jako Železná koruna II. a III. třídy) udělen i podruhé.

54) SCHMIDT (1996), s. 145.

a L. (Franz a Leopold), rakouská císařská koruna a dubový věnec. Při velkých slavnostech se držitelé řádu oblékali do zvláštního, hermelínem zdobeného oděvu červené, zlaté a bílé barvy, který se v detailech lišil podle uděleného řádového stupně. K řádovému kroji patřil i meč. Tento oděv ale nebyl po polovině 19. století již užíván. Řádovým svátkem byla první neděle po Třech králích (tj. po 6. lednu) jako připomínka svatby Františka I. a Marie Ludoviky Modenské.⁵⁵⁾

Nejsložitější historií ze všech dekorací monarchie měl nepochybně **rakouský císařský řád Železná koruna** (*Österreichisch-Kaiserlicher Orden der Eisernen Krone*). Stejnomený řád (*Ordre de la Couronne de Fer* respektive *Ordine della Corona di Ferro*) totiž krátce po své korunovací na italského krále, 5. června 1805, založil císař Napoleon I. Nazval jej podle starobylé koruny langobardských králů,⁵⁶⁾ kterou si o několik dní dříve, 20. května 1805, sám vložil se slovy Dieu me l' a donnée, gare à qui y touchera (Bůh mi jí dal, běda tomu, kdo se jí dotkne) v katedrále v Monze na hlavu. Řád byl udělován za služby prokázané italskému králi na bitevním poli, ve státní správě i za zásluhy kulturní a vědecké. Jeho odznakem byla stylizovaná koruna, okolo níž se obtáčí páska s řádovým heslem, jež bylo v případě francouzské verze ve francouzštině (*DIEU ME L' A DONNÉE, GARE À QUI Y TOUCHERA*), u italské v italštině (*DIO ME L' HA DATA, QUAI A CHI LA TOCCHERÀ*).⁵⁷⁾ Z koruny vyrůstá šest štíhlých, modře emailovaných hrotů, vpředu nesoících zlatý medailon s hlavou Napoleona I., vše je převyšeno francouzským císařským orlem. Stuha byla oranžová se zeleným okrajem. Řád měl mít celkem 620 členů, z toho 20 nositelů velkokříže (tzv. hodnostářů – *Dignitaires*), 100 komandérů a 500 rytířů, přičemž z tohoto počtu bylo 5 hodnostářských, 50 komturských a 200 rytířských míst vyhrazeno pro francouzské důstojníky a vojáky. Nebylo ale možné získat vyšší stupeň přímo – velkokřížníci byli vybíráni z řad komandérů a ti z rytířů. Protože se původně stanovený numerus clausus záhy ukázal jako příliš nízký, rozšířil Napoleon I. dekretem z 19. prosince 1807 počet míst o 15 hodnostářů, 50 komturů a 300 rytířů. Zároveň bylo stanoveno, že odznakem hodnostářů bude kromě dekorace zavěšené na velkostatuzě také

55) KOLÁČNÝ (2003), s. 420.

56) Langobardská Železná koruna patří mezi nejstarší dochované diadémy světa. Její vznik je připisován královně Theodolindě, dceři bavorského vévody Garibalda I. (553–590) z dynastie Agilolfingů. Ta se po smrti svého prvního manžela, langobardského krále Autharia (574–590), provdala za jeho nástupce Agilulfa (590–615/616), pro jehož korunovací v Monze r. 593 nechala korunu vyrobit. Svě jméno dostala podle hřebu, kterým byl Ježíš Kristus přibit na kříž. Tuto vzácnou relikvii získal pozdější papež svatý Řehoř I. Veliký (590–604) v době, kdy působil jako papežský legát v Konstantinopoli a daroval ji Theodolindě, jež hřeb nechala vložit do čelní části nové langobardské koruny. Katolická církev považovala Železnou korunu za velmi vzácnou relikvii a nepřekvapí proto, že se stala symbolem celého království. Po zániku langobardské říše r. 774 se nechal Železnou korunou téhož roku korunovat na italského krále Karel Veliký a po něm římstí panovníci jako králové italské až do Karla V. r. 1530. Tradici obnovil až r. 1805 Napoleon Bonaparte. Když se po jeho pádu Lombardie stala součástí Rakouského císařství, přijal naposledy tuto korunu císař Ferdinand I. r. 1838. Dnes je koruna umístěna společně s dalšími svatými ostatky v tabernáku oltáře katedrály sv. Jana Křtitele v Monze, v níž jsou také umístěny ostatky královny Theodolindy, jejího manžela krále Agilulfa a jeho syna krále Adaloalda (615/616–624/626). Spočívají v sarkofágu, který nechal r. 1895 zhotovit italský král Umberto I. (1878–1900).

57) BENDA, Vladimír: Dvě století řádu Železná koruna a jeho významní čeští členové, in Signum, Zpravodaj klubu faleristů v Brně, č. 9, IV. řada, březen 2005, s. 262. Francouzská verze měla navíc na hrotech koruny perly.

hvězda na levé straně prsou. Byla šestihrotá, uprostřed s Napoleonovým medailonem obklopeným třemi císařskými orly a třemi stylizovanými korunami a lemovaným řádo­vým heslem v italštině nebo francouzštině.

Oficiální oznámení o udělení řádu se otiskovalo ve francouzském *Moniteuru* a v italském úředním listě. Nový nositel pak obdržel osobní list podepsaný kancléřem řádu Marescalchim, jinak ministrem zahraničí Italského království, který měl zároveň platnost řádo­vého dekretu. Italským nositelům řádu náležel titul „rytíř království“ a renta ve výši 300 italských liber. Příslušný majetát s erbem ale tyto osoby obdržely teprve tehdy, když prokázaly roční příjem v minimální výši 3000 liber. Titul mohli zdědit i jejich prvorození synové, pokud jim náležel roční příjem alespoň 2000 liber. Do roku 1814 propůjčil Napoleon I. celkem 1912 řádů všech stupňů.⁵⁸⁾

Po Napoleonově pádu se rozhodnutím Vídeňského kongresu stala velká část Italského království součástí nově zřízeného Lombardsko-Benátského království, které bylo připojeno k Rakousku. Datem vzniku tohoto celku je 7. duben 1815, kdy císař František I. potvrdil svým podpisem a pečetí jeho statut. Ten obsahuje celkem patnáct paragrafů, ze kterých třetí zní: „*Král se nechá korunovat starodávnou Železnou korunou, jejíž řád přijme mezi císařské domácí řády.*“⁵⁹⁾ Slib korunovace sice naplnil až Františkův syn Ferdinand I. r. 1838, ale nejvyššími rozhodnutími ze 16. dubna a 10. května 1815 císař alespoň včlenil řád Železné koruny „*do erbovních insignií císařství a nařídil (...), aby byl nový lombardsko-benátský znak ozdoben všemi Mými [tj. rakouskými] domácími řády.*“⁶⁰⁾

Tím, že byla potvrzena kontinuita řádu Železné koruny, bylo dosavadním držitelům této dekorace povoleno nosit ji i nadále – ovšem s jednou zajímavou podmínkou. Zatímco ve Francii směli rytíři Železné koruny podle výnosu Ludvíka XVIII. nosit řád v jeho původní podobě, bylo italským poddaným rakouského císaře až do vydání nových statut povoleno pouze nošení řádo­vé stuhy bez dekorace, protože ta obsahovala portrét svrženého císaře!

Dlouho očekávaná statuta byla oficiálně vydána 1. ledna 1816.⁶¹⁾ Hlavou řádu se stal rakouský císař jako lombardsko-benátský král. Řádo­vý klenot dostal novou, mírně pozměněnou podobu a odlišnou stuhu, ale dělení do tří stupňů zůstalo zachováno. Držitelé napoleonské dekorace si po tomto datu museli svůj řád vyměnit za rakouský, který získávali bez jakýkoli poplatků. Vyskytl se ale nečekaný problém. Protože napoleonský řád získávali i prostí vojáci a poddůstojníci, zatímco rakouský byl vyhrazen (z vojenských osob) jen důstojníkům, bylo 3. února 1816 rozhodnuto těmto osobám náhradou udílet zvláštní stříbrnou medaili řádu.

Ta byla založena 12. února téhož roku, při příležitosti narozenin Františka I., tedy v den, kdy byly v Miláně slavnostně uděleny první nové řády Železné koruny. Na přední straně byl zobrazen meč špicí nahoru, zadní pak nesla nápis *PRO VIRTUTE MILITARI*

58) VOGL, Rudolf: Der österreichisch-kaiserliche Orden der Eisernen Krone, in STOLZER – STEEB (1996), s. 146–148; LOBKOWICZ (1995), s. 68.

59) Cit. dle VOGL (1996), s. 148.

60) Cit. dle téhož, s. 148.

61) V Česku statuta řádu naposledy otištěna v FIALA, Michal – HRDLIČKA, Jakub: Řády, medaile a vyznamenání ve sbírkách Archivu hlavního města Prahy 1579–1998, Katalog, Praha 1999, s. 341–368.

(Za vojenskou statečnost). Zavěšena nebyla na „rakouské“ zlatožluté stuze s modrými okraji, ale na původní napoleonské. Tato dekorace byla udělena jen jednorázově a nikdy později propůjčována nebyla.

Pro jeho udílení platil – stejně jako v případě Leopoldova řádu – numerus clausus který byl ovšem ve srovnání s napoleonským výrazně nižší: 20 rytířů první, 30 druhé a 50 třetí třídy⁶²⁾ a byl udělován po zaplacení odstupňované taxy.⁶³⁾ První nové dekorace byly předány při promoci 12. února 1816, kdy bylo jmenováno 15 rytířů první, 13 druhé a 35 třetí třídy. Mezi nositeli nejvyššího stupně stáli na prvním místě korunní princ a arcivévoda Ferdinand a císařův bratr, toskánský velkovévoda Ferdinand III. Řádivým dnem byla první neděle po 7. dubnu, výročním dnu vyhlášení Lombardsko-Benátského království.⁶⁴⁾ Zpočátku byl podobně jako jeho napoleonský předchůdce určen přednostně pro Italy a úředníky a vojáky sloužící v Lombardsko-Benátsku, ale po roce 1848 se stal řádem skutečně celorakouským, udíleným za všeobecné zásluhy.⁶⁵⁾

Od svého založení se dělil na tři třídy:

- 1) I. třída,
- 2) II. třída a
- 3) III. třída.

Dekorace řádu patří mezi nejkrásnější svého druhu. Jejím základem je tzv. Železná koruna, na níž stojí zlatý orel s žezlem a mečem v pravém a říšským jablkem v levém spáru převýšený korunou s vlajícím pediliemi. Na hrudi má modrý, zlatě lemovaný štítek, který na averzu nese zlatou iniciálou zakladatele F., na reverzu letopočet 1815. Hvězda řádu byla osmihrotá, briliantující, se Železnou korunou obklopenou řádivým heslem *AVITA ET AUCTA* (Zděděné a rozšířené) ve středu. Stuha řádu je zlatožlutá s modrými okraji. Při zvláště slavnostních příležitostech mohla být I. třída řádu nošena na kolaně složené ze smaltované Železné koruny, iniciály FP (Franciscus Primus, tj. František První) a dubovým věncem. Do poloviny 19. století se někdy nosil i zvláštní řádivý oděv, ke kterému patřil baret s pery a meč.

Podobně jako u Leopoldova řádu byla dodatkem řádivých statut ze 12. ledna 1860 u Železné koruny zřízena válečná dekorace udílená za válečné zásluhy. Měla podobu dvou vavřínových ratolestí položených na orlova křídla. Nejvyšším rozkazem pro armádu a námořnictvo ze 13. prosince 1916 rozhodl císař Karel I., že společně s válečnou dekorací bude možné získat řád i s meči, jež byly udíleny za statečnost před nepřitelem. U III. třídy byly kladeny na stuhu, u vyšších mezi klenot a korunu. Nejvyšším listem ze 17. února 1918 pak císař rozhodl, že je možné „*udělit Můj řád Železné koruny III. a II. třídy (...) jedné a též osobě také podruhé*“.⁶⁶⁾ Toto opakované udělení se vyjadřovalo u II. třídy prostřednictvím vavřínového věnce, umístěného mezi dekoraci a závěs, u III. třídy pak pomocí spony umístěné na stuze.

62) § XI. řádivých statut. Do tohoto počtu nebyly zahrnuty osoby dekorované Napoleonem I.

63) Proto je v samotném nejvyšším rozhodnutí uvedeno, zda byl řád udělen s taxou, nebo bez ní.

64) KOLÁČNÝ (2003), s. 422.

65) Za poskytnutí bližších informací děkuji RNDr. Vladimíru Pouzarovi, DrSc.

66) Cit. dle VOGL (1996), s. 160.

Velmi zajímavá situace v historii řádu nastala v polovině 60. let 19. století. Roku 1859 totiž Rakousko ztratilo Lombardii a v následném konfliktu roku 1866 přišlo i o Benátsko. V mírové smlouvě podepsané 3. října téhož roku se František Josef nevzdal jen zmíněných provincií, ale rezignoval také na funkci lombardsko-benátského krále a de iure uznal vznik Itálie.⁶⁷⁾ Tím přišel o možnost udílet řád Železné koruny, jehož velmistrovství bylo spojeno s královským titulem ztracených území. Protože ale řád měl své pevné místo mezi rakouskými dekoracemi, svolil italský král Viktor Emanuel II. (1861–1878) k tomu, aby právo k jeho propůjčování zůstalo Františku Josefovi zachováno až do jeho smrti.⁶⁸⁾ Když však roku 1915 vypověděla Itálie Rakousko-Uhersku válku, necítil se být nový vladař monarchie, císař Karel I., touto dohodou vázán a Želenou korunu udílel i nadále. Protože ale řád svou podobou neodpovídal dualistickému pojetí jeho říše, nařídil jeho zásadní přeměnu. Zachován tak zůstal jen název, stuha a hvězda, zatímco dosavadní dekorace, císařský orel, měla zmizet a být nahrazena tzv. společným znakem⁶⁹⁾ monarchie v jehož středu se měl nacházet štítek s literou K na averzu a letopočty 1815 a 1916 na reverzu.⁷⁰⁾ Plán ale nebyl nikdy realizován a řád Železné koruny se v původní podobě udílel až do pádu monarchie.⁷¹⁾

Systematizované řádové šlechtictví⁷²⁾ bylo spojeno s řády Marie Terezie, svatého Štěpána, Leopoldovým a Železné koruny, ale většina titulů, získaných tímto způsobem byla spojena s posledně jmenovaným.⁷³⁾ Do roku 1884, kdy toto pravidlo zaniklo, byl každý z těchto řádů dělen na tři třídy, které odstupňovaly i nároky jejich nositelů. Výjimku představoval řád Marie Terezie, o němž bude pojednáno níže, a řád svatého Štěpána.

V případě řádu svatého Štěpána náležel velkokřížníkům titul skutečného tajného rady a komandéři se stávali titulárními tajnými rady. V 19. století, kdy toto dělení zaniklo, získávali nositelé obou stupňů hodnost tajných radů, nejvyšší důstojenství rakousko-uherské monarchie, které svému nositeli zakládalo právo na privilegované postavení

67) SEDLÁČEK, Pavel: Epoque orlů (Přehled vývoje znaků rakouského panovníka a státu 1752–1918), in *Heraldická ročenka 1999–2000*, s. 37.

68) Neodpustil si ale jistý políček a 20. 2. 1868 založil na paměť sjednocení Itálie řád Italské koruny, jenž byl udílen především za mimořádné zásluhy o blaho italského národa, a to jak Italům, tak cizincům. Jeho dekorací byl zlatý tlapatý kříž s vypouklými konci se zlatými „uzly lásky“, symbolem savojské dynastie, mezi rameny. V modrém středním medailonu pak nechal Viktor Emanuel umístit Železnou korunu. VOGL (1996), s. 161; LOBKOWICZ (1995), s. 83. Srov. též výše v pasáži věnované Leopoldově řádu.

69) S největší pravděpodobností mělo jít o malý společný znak, vyhlášený nařízením předlitavského předsedy vlády ze 3. 11. 1915 a vycházející z císařova kabinetního listu z 11. 10. 1915. SEDLÁČEK (1999), s. 43–50 a 56.

70) Nová verze dekorace neměla být udílena retrogradně a dosavadní nositelé směli nosit řád v původní podobě.

71) VOGL (1996), s. 160–161.

72) ŽUPANIČ, Jan: Systematizované šlechtictví v podunajské monarchii, in Stellner, František – Kovář, Martin (edd.), *Staletí objevů, diplomacie a válek, Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1/2003, Studia historica LV, Praha 2005*, s. 525–534 a ŽUPANIČ (2006), s. 290–302.

73) Soupis nejvýznamnějších osob vyznamenaných v letech 1848–1875 řády a na jejich základě povýšených do stavu svobodných pánů viz HEILMANN, Albert: *Standeserhöhungen und Gnadenakte unter der Regierung Sr. Majestät des Kaisers Franz Josef I.*, in Adler, *Jahrbuch des Heraldisch-genealogischen Vereines Adler in Wien*, III. Jahrgang, Wien 1877, s. 20–21 (Resumé und Statistische Notizen über die Standeserhöhungen).

u dvora a titul Excelence. Výlučnost této dekorace podtrhuje i skutečnost, že nositelé nejnižšího stupně řádu, malého kříže, mohli požádat o baronát, který jim byl udělen bez okolků a v případě zvláštních zásluh také o hraběcí titul, jehož udělení ale podléhalo panovníkovu schválení.⁷⁴⁾

Nositelé velkokříže Leopoldova řádu a rytíři I. třídy Železné koruny automaticky získávali hodnost tajného rady.⁷⁵⁾ Tento stupeň byl ale určen jen pro nemnoho vyvolených, zejména pro příslušníky rodové šlechty. Měšťanů a nově nobilitovaných nacházíme v této skupině až do osmdesátých let 19. století jen velmi málo, většinou ministrů, vysokých duchovních a špiček generality.⁷⁶⁾ Ostatní dvě třídy obou řádů pak vyznamenaným umožňovaly požádat o titul svobodného pána (komandérský kříž Leopoldova řádu a II. třída řádu Železné koruny) nebo rytíře (rytíř Leopoldova řádu a III. třída Železné koruny).⁷⁷⁾ Na rozdíl od hodnosti tajného rady ale nebyl šlechtický titul se získáním žádného z těchto řádů – ani s řádem svatého Štěpána – automaticky spojen a bylo třeba o jeho udělení požádat.⁷⁸⁾

Zvláštní místo mezi záslužnými řády monarchie patřilo vojenskému řádu Marie Terezie. Jednak byl udělován výlučně důstojníkům⁷⁹⁾ (původně také kornetům a praporčíkům) za statečnost v boji, jednak jeho nositelé získávali dědičné šlechtictví automaticky,⁸⁰⁾

74) Zde ale záleželo na panovníkově rozhodnutí (kapitola XVII. řádových statut). Původní latinské znění viz HHStA, Archiv des St. Stephan-Ordens, Nr. 3: Constitutiones insignis ordinis equitum S. Stephani regis apostolici, Vienna 1764; německý překlad v Kálnokyho návrhu změn řádových statut ze 16. 7. 1884, Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettkanzlei (dále jen HHStA, KK), 2597/1884.

75) Zároveň mohli také požádat o baronát, ale to nebylo v řádových statutech výslovně řečeno. Srov. např. HEILMANN (1877) s. 15.

76) Např. Alexander Bach získal velkokříž Leopoldova řádu až při svém odchodu z funkce ministra vnitra r. 1859.

77) § 23 statut Leopoldova řádu a § XXI řádu Železné koruny (oba paragrafy jsou téměř totožné). Viz Kálnokyho návrh změn řádových statut ze 16. 7. 1884 (HHStA, KK, 2597/1884).

78) Kapitola XVII. řádových statut řádu Sv. Štěpána, § 23 statut Leopoldova řádu a § XXI řádu Železné koruny. Zde chybí Sławomir GÓRZYŃSKI: Nobilitacje w Galicii 1772–1918, Warszawa 1997, který za datum nobilitace považuje právě den udělení řádu, a nikoliv den vydání listiny, což je zásadní omyl.

79) Stanoveno r. 1878. Touto otázkou se zabýval § 4 řádových statut, jehož znění bylo původně následující: „*Těmi, kdo mohou získat řád, rozumíme všechny Naše důstojníky pěchoty a jízdy, husary, braničáře, dělostřelce, minéry a inženýry od nejnižší hodnosti včetně praporčků a kornetů bez ohledu na jejich náboženství, hodnost a jiné okolnosti.*“ Cit. dle LUDWIGSTORFF (1996), s. 94. V celých dějinách řádu ale jen dvakrát došlo k udělení rytířského kříže osobám, které nedosáhly ani hodnosti poručíka. Dne 6. 12. 1813 získal řád dělostřelecký podporučík Johann – od 13. 6. 1834 svob. pán von – Kropfreiter za statečnost při obléhání Zadaru a 27. 6. 1922 poručík Emil Poppr, vyznamenaný za protitúok u Batkówa, který podnikl r. 1916 ještě jako praporčík v záloze. WIESEFLECKER, Peter: Nobilitierungen Kaiser Karl I. von Österreich. Studien zum österreichischen Adel am Ende der Donaumonarchie, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1992, s. 29. Srov. též MĚŘIČKA (1991).

80) AVA, Adelsarchiv, Adelsgeneralia 33, 21290/1819. Též § 36 řádových statut: „*Všichni velkokřížníci a rytíři [získávají] od okamžiku přijetí do řádu eo ipso rytířský stav, pokud již nejsou jeho příslušníky...*“ Cit. dle HIRTENFELD, J.: Der Militär-Maria Theresien-Orden und seine Mitglieder, Wien 1857, s. 12. Jde o původní statuta z roku 1757, hodnost komandéra byla do řádových statut vložena až při reorganizaci roku 1765. Jeho privilegia ohledně zisku šlechtictví byla ale totožná. Propojenost udělení řádu a okamžitého zisku rytířského titulu zdůrazňuje i LUKEŠ, J.: Militärischer Maria Theresien-Orden, Wien 1890, s. 5: „*Kromě penzí bylo všem členům řádu paragrafy 35 až 37 [řádových] statut přiznáno privilegium přístupu ke dvoru a rytířský stav „eo ipso“; stav svobodných pánů ale bude udělen jen tomu, kdo o něj požádá.*“ Ve věci automatického zisku šlechtického titu-

s propůjčením řádu na slavnostní promoci a to zároveň s právem přístupu ke dvoru. Na požádání byl nositelům všech stupňů řádu Marie Terezie udílen stav svobodných pánů.⁸¹⁾ Původně se jednalo o šlechtictví dědičných zemí, po roce 1804 o šlechtictví rakouské. Tento stav zůstal zachován i po přijetí dualismu a k revizi řádových statut došlo na naléhání uherské vlády až později, v souvislosti s „kosmetickými“ změnami rakousko-uherské armády, jež se roku 1889 přeměnila z c. k na c. a k. Dne 21. srpna 1894 schválil František Josef rezoluci formulovanou uherským ministrem vnitra Hieronymim, podle které nobilitovaní důstojníci ze zemí svatoštěpánské koruny nadále získávali výlučně uherský šlechtický stav.⁸²⁾ Změna se dotkla i řádu Marie Terezie. Zatímco „předlitavští občané“ nadále získávali rakouský stav svobodných pánů, „zalitavským“ byl udílen uherský baronát. A protože uherská šlechtická hierarchie neznala titul rytíře, bylo se získáním řádu nadále automaticky spojeno jen prosté šlechtictví. Předpis vešel v platnost nařízením z 8. března 1895.⁸³⁾

Pravidlo nobilitace bylo s řádem Marie Terezie svázáno tak úzce, že tituly bez jakéhokoliv odporu užívali (a jejich rodiny tak činí dosud) i ti jeho nositelé, kteří byli dekorováni až při řádových promocích po roce 1918.⁸⁴⁾ Náleželo jim ale jen o prosté šlechtictví, nikoli stav svobodných pánů (baronát), jenž mohl být udělen jen panovníkem prostřednictvím nobilitační listiny.⁸⁵⁾

Problém nastal na samém konci existence monarchie, když za změněných poměrů nebyla řada diplomů již vůbec vyhotovena. Takto byl postižen i plukovník Franz Schöbl, který byl na 184. promoci 17. srpna 1918 vyznamenán rytířským křížem řádu Marie Terezie a automaticky získal šlechtický titul. Krátce nato požádal o udělení stavu svobodných pánů s predikátem „z Blutigenfelsu“, který již 17. srpna 1649 získal Karel Ferdinand

lu se mylí B. Hamannová, když ve své studii o vídeňském dvoře a dvorské společnosti tvrdí, že bylo spojeno i s řády sv. Štěpána, Leopoldovým a Železné koruny. Navíc píše, že na požádání byla nobilitace spojena s těmito řády i po roce 1884, což je další omyl. HAMANN, Brigitte: *Der Wiener Hof und die Hofgesellschaft in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, in: Möckl, Karl: *Hof und Hofgesellschaft in den deutschen Staaten im 19. und beginnenden 20. Jahrhundert*, Bűdingen Forschungen zur Sozialgeschichte 1985 und 1986, Boppard am Rhein 1990, s. 74. Stejně chybí WIESFLECKER (1992), s. 7, podle kterého šlo o šlechtictví osobní, jež se dědičným stávalo až po podání žádosti o udělení stavu svobodných pánů.

81) § 37 řádových statut. „*Těm velkokřížníkům a rytířům, kteří po tom touží, bude bezplatně udělen panský stav, totiž baronát a zhotoven příslušný diplom.*“ Cit. dle HIRTENFELD (1857), s. 12. Zajímavá je druhá část věty týkající se prominutí tax. Nařízení totiž bylo interpretováno jen jako odpuštění poplatku za povýšení, náklady na zhotovení listiny tak musel žadatel zaplatit.

82) HHSTA, KK, 3716/1894 (Předlitavsko), 3717/1894 (Zalitavsko).

83) BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard: *Österreichisches Adelsrecht. Von der Ausgestaltung des Adelsrechts der cisleithanischen Reichshälfte bis zum Adelsaufhebungsgesetz der Republik unter besonderer Berücksichtigung des adeligen Namensrechts*, Frankfurt am Main 2000, s. 55; HOFMANN – HUBKA (1944), s. 3; LUDWIGSTORFF (1996), s. 98.

84) Vzhledem k tomu, že těmto osobám nemohly být vydány listiny, nemají zákonné právo na erby a pokud je užívají, jde o uzurpaci, která je ovšem tolerována. To platí nejen pro osoby vyznamenané po r. 1918, ale také pro nositele řádů (svobodné pány a barony) z let 1914–1918, kterým nebyla vydána nobilitační listina.

85) Takto byli postiženi i jedinci dekorovaní řádem Marie Terezie již během první světové války, kteří ale o zhotovení listiny a udělení baronátu požádali příliš pozdě (většinou na podzim r. 1918). Majestát, kterým by příslušný titul získali, totiž za rozpadu monarchie už nestačil být vyhotoven a oni de iure zůstávali jen prostými šlechtíci.

Schebl, furýr studentské legie, za zásluhy prokázané při obraně pražských měst před švédskými vojsky roku 1648.⁸⁶⁾ Plukovník Schöbl se prohlašoval za jeho potomka, ale společný původ „nemohl z důvodu zničení matrik při požáru doložit“.⁸⁷⁾ Ministerstvo tento argument kupodivu uznalo a oznámilo mu, že predikát získá spolu s baronátem po zaplacení příslušné taxy. Tu také Schöbl obratem uhradil, ale vzhledem k nastalému rychlému rozkladu monarchie k vydání listiny již nedošlo a plukovník se tak povyšujícího privilegia nedočkal.⁸⁸⁾

Všechny řády – a také tituly – fakticky zanikly s pádem monarchie na podzim r. 1918. V Československu byly likvidovány záhy i de iure zákonem z 10. prosince 1918, kterým bylo stanoveno zrušení šlechtictví a řádů, „jakož i veškerých práv z nich plynoucích, rovněž tak titulů, pokud byly udělovány jako pouhá vyznamenání“. V platnosti ale zůstaly „takové tituly, na které lze splněním předepsaných podmínek nabýti právního nároku (titul doktorský, inženýrský atd.), pak tituly, jež vyjadřují skutečně zastávanou úřední hodnost, a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty a pod.)“.⁸⁹⁾

Tento zákon ovšem musel být ještě během první republiky několikrát novelizován. Hlavním důvodem byl fakt, že poslanci v revolučním nadšení zapoměli na legionáře, kteří by nyní neměli právo nosit své řády a vyznamenání. R. 1920 bylo také povoleno zakládat nová vyznamenání „pro vojíny za statečnost prokázanou před nepřitelem, nebo pro příslušníky států cizích za zásluhy, kterých získali o stát československý“.⁹⁰⁾ Jinak ovšem Československo svým občanům žádné řády neudílelo a teprve roku 1936 bylo povoleno zakládat „vyznamenání ve způsobu řádů a čestných odznaků za zásluhy o stát československý“.⁹¹⁾ Ale až do vypuknutí druhé světové války vláda k takovému kroku nepřistoupila.

86) ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal: Praha 1648, Nobilitační privilegia pro obránce pražských měst roku 1648, Praha 2001, s. 42, 103–104 a 295.

87) Zpráva c. k. ministerstva vnitra z 24. 9. 1918 in: AVA, Adelsarchiv, Franz Schöbl, Adelsakt 1918. Za upozornění na tuto nobilitaci děkuji PhDr. Petru Maškovi z Národního muzea v Praze.

88) Tamtéž. Taxu uhradil 16. 10. 1918. O vrácení poplatku požádal Schöbl již jako velící důstojník československé armády na Slovensku 12. 12. 1918 a jeho prosba byla vyřízena 20. 1. 1919.

89) Zákon č. 61/1918 Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé ze dne 10. 12. 1918, jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly.

90) Zákon č. 243/1920 Sb. ze dne z 10. 4. 1920, kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů. Proto byl roku 1922 založen řád Bílého lva určen jen pro cizí státní příslušníky.

91) Zákon č. 268/1936 Sb. z 21. 10. 1936 o rádech a titulech.